

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה	משפט מינהלי משרדי הממשלה - דתות
תאריך: ט' שבט התש"ס, 16 ינואר 2000 מספר הנחיה: 1.2301 (א21.227)	בוררות דיינים

בוררות דיינים

התייעצות נשיא בית-הדין הרבני הגדול עם היועץ המשפטי לממשלה לאישור בוררות דיינים בעניינים מיוחדים בעלי אופי ציבורי

1. בחודש אייר התשנ"ג (מאי 1993) פרסם נשיא בית-המשפט העליון דאז, השופט מאיר שמגר, כללי אתיקה לשופטים - "כללי אתיקה שיפוטית, התשנ"ג - 1993", בית-המשפט העליון. בפתח הכללים צוין כי -

"כללי האתיקה של השופטים משקפים את התפיסות הערכיות המונחות ביסוד מלאכת השפיטה. הם בגדר הצהרה על עקרונות מנחים השאובים ממסורת עתיקת יומין, והם אף כוללים את תרגומם והתאמתם של העקרונות הללו לנסיבות המעשיות אליהן עשוי שופט להיקלע".

אכן במסורתנו ישנה התייחסות והדגשה לאתיקה השיפוטית.

עוד במקרא מסופר כי יתרו אמר למשה רבנו -

"ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ...
ושפטו את העם בכל עת". (שמות יח, כא-כב)

התכונות הללו הן המיוחסות לשופט ולדיין במשפט העברי.

על הפסוק במשלי שבו נאמר -

"מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה:" (משלי פרק כט, ד)

מציין רש"י (ר' שלמה יצחקי, מגדולי פרשני המקרא והתלמוד, מאה 11) -

"ורבותינו אמרו אם הדיין דומה למי שאינו צריך לקנות אוהבים וליקח שוחד הוא יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן השואל תרומות על הגרנות הוא יהרסנה:"

2. בפרק ה' לכללי האתיקה השיפוטית, העוסק בעיסוק נוסף, נקבע בסעיף 7 כי :

"שופט לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק בייזום התדיינויות משפטיות, או בהספקת שירותי בוררות או פישור לבית-המשפט, אף אם אין אותם עניינים עשויים לבוא בפניו או לפני בית-המשפט בו הוא מכהן".

3. בחודש מנחם אב התשנ"ו התפרסמו בחוזר מנהל בתי-הדין הרבניים, "הנחיות נשיא בית-הדין הרבני הגדול". הנחיה 27 קבעה כלהלן :

"דיין לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק ביישום התדיינויות משפטיות או בבית-דין מיוחד לבוררות או פישור... אולם יהא רשאי להיות בורר באופן אקראי או מזדמן".

4. פשיטא הוא, כי בוררות פרטית איננה יכולה להיות עיסוק של דיין מכהן ויש בה ניגוד עניינים, זילות כבוד הדיינים ופתח לפגיעה, חלילה, בטוהר המידות.

5. בבג"צ 732/84 ח"כ צבן נ' השר לענייני דתות (פ"ד מ (4) 141) נפסק כי -

"עקרונות היסוד החלים לעניין שופטים הם החלים גם לעניין דיינים. אכן, הדיין כמו השופט הוא חלק מהרשות השיפוטית. אין הוא בורר בין צדדים הפונים אליו מרצונם הם. הוא פועל מכוח חוק המדינה, וסמכותו משתרעת על כל הציבור, על גווניו, דעותיו והשקפותיו. כמו שופט, גם דיין, נהנה מאי תלות ועצמאות בענייני שפיטה.

הדינים בדבר תנאי שירות, חסינות, מינוי, משמעת וכיוצא בהם החלים על דיין דומים ביותר לאלה החלים על שופט. כמו השופט, גם הדיין צריך להבטיח בפעולתו את אמון הציבור בשיפוטו".

כך שגם מההיבט של השוואת מעמד הדיין למעמד השופט, עולה כי ככלל, על נורמת האתיקה של השופטים האוסרת עליהם לעסוק בבוררות, גם כאשר מדובר באופן אקראי ומזדמן, צריכה לחול גם על דיינים.

6. יש להטעים, כי נורמה זו האוסרת על דיין ושופט לעסוק בבוררות פרטיות נובעת מתפקידם ומעמדם ברשות השופטת. הם אינם בוררים בין צדדים הפונים אליהם מרצונם הם. הם פועלים מכוח חוק המדינה, וסמכותם משתרעת על כלל הציבור, על גווניו, דעותיו והשקפותיו (בג"צ צבן לעיל). מעמד ותפקיד זה מחייבים ניקיון, מסירות וחוסר כל מראית עין שהיא, ולו לכאורה.

אמנם, בחברה הקדומה השיפוט לא היה מקצוע ייחודי אלא עיסוק צדדי וארעי. בתלמוד הבבלי מובאת מסורת בדבר שלוש מאות תשעים וארבעה בתי דינים שהיו בירושלים (מסכת כתובות, ק"ה ע"א). בתלמוד הירושלמי מצוין כי מספר בתי-הדין בירושלים היה ארבע מאות ושמונים. החוקרים סוברים כי באתונה, במאה החמישית לפני הספירה, היו ששת אלפים שופטים באוכלוסיה אשר מנתה כ- 43,000 איש (א. פוקס, אתונה בימי גדולתה, ירושלים התשל"ה, עמוד 28). ההסבר לכמויות כה מרובות של שופטים לאוכלוסיה כה מעטה, הוא שהשפיטה לא היה מקצוע ייחודי אלא יכול היה להיות מנת חלקו של אזרח אשר התפנה לכך מעיסוקו. במצב דברים

זה, הבעייתיות של שופטים מקצועיים העוסקים בנוסף לכך בבורריות פרטיות לא נתעוררה בתקופה הקדומה ובעקבות כך לא נידונה בספרות ההלכתית בתקופה זו (חריגים לכך היו שני דייני הגזילות בירושלים, כתובות קה ע"א. ואכן בנוגע אליהם נזכר שדאגו לשלם שכרם כדי סיפוקם; ראו מאמרו של השופט פרופ' י. בזק, טוהר השיפוט במשפט העברי בתוך "ספר היוכל לכבוד הרב סולובייצ'יק", ירושלים התשמ"ד, עמ' תשי"ז בו נזכר האמור בכאן). יחד עם זאת עוד בסוף המאה ה-11, בספרד, ר' יהודה מברצלוני פסק כי -

"וכתב הר"י ברצלוני נהגו ברוב מקומות לעשות לבית-דין קופה שפוסקין מזון בית-דין ופרנסתם לכמה עולה בשנה ומגבין אותו בתחילת השנה או בסופה ואין בזו משום תורת שוחד ותורת אגרא (שכר) כי חובה הוא על כל ישראל לפרנס דייניהם וחכמיהם וגם אם יש נדבות או הקדשות סתם לוקחין מהן ומיהו במקום שמגבין אותו בתחילה אין צריכין הדיינים לטרוח לכך ולא לבקש משום אדם כלום כדי שלא יהא צריך לשום אדם ולא להחניפו ולא להחזיק לו טובה".
(טור חושן משפט סימן ט)

ר' יהודה מברצלוני מציין נוהג מאוחר, לייחד דיינים מקצועיים ולשלם להם משכורת בגין עבודתם, ופוסק שעל דיינים אלה להימנע מלנקוט כל צעד הקשור לשכרם ועליהם להימנע ממצב שבו יהיו חייבים למאן דהו טובה כלשהי, זאת על מנת שלא יימצאו בניגוד עניינים. זו היא הנורמה האתית המתבקשת לגבי שופטים ודיינים בימינו, בהקשר לעריכת בורריות פרטיות.

7. גם החוק עמד על מעמד הדיינים והמחויבות הנובעת מכך -

סעיף 10 לחוק הדיינים התשט"ו - 1955, קובע כי:

**"מי שנתמנה דיין חייב, בטרם ישב בדין, להצהיר בפני נשיא המדינה ובמעמד הרבנים הראשיים לישראל, הצהרה זו:
'אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל, לשפוט את העם משפט צדק, לא להטות משפט ולא להכיר פנים'."**

סעיף 18 לחוק הדיינים מוסיף וקובע ש -

"דיין לא יהיה חבר בכנסת או במועצה של רשות מקומית או במועצה דתית; אולם רשאי הוא, בהסכמתו ובהסכמת שר הדתות, למלא באורח זמני תפקיד אחר מטעם המדינה או למלא תפקיד ציבורי אחר, אם לדעתם ולדעת נשיא בית-הדין הרבני הגדול, אין הדבר פוגע במעמדו כדיין".

והשוו לסעיפים 6 ו-11 לחוק יסוד: השפיטה.

8. בעקבות כך פנה היועץ המשפטי לממשלה אל נשיא בית-הדין הרבני הגדול כדי שתושמט סיפת ההנחיה הנזכרת, שעניינה בורות אקראית ומזדמנת, ואכן כך נעשה.

9. עם זאת, נוכח העובדה שדיינים משמשים כמנהיגים רוחניים בקהילות, הוסכם להוסיף להנחיה סייג, כי במקרים חריגים אשר יהיו עניינים מיוחדים בעלי אופי ציבורי, יתאפשר לדיינים להתמנות כחברים בוועדה ציבורית מכרעת או לפעול במסגרת בוררות, וזאת כאשר הדבר נעשה שלא על מנת לקבל פרס ובאישורו של נשיא בית-הדין הרבני הגדול אשר ניתן לאחר התייעצות עם היועץ המשפטי לממשלה.

הנוסח המתוקן של הנחיה 27 להנחיות נשיא בית-הדין הרבני הגדול הוא, איפוא -

"דיין לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק ביישום התדיינויות משפטיות או בבית-דין מיוחד לבוררות או פישור... בעניינים מיוחדים, בעלי אופי ציבורי יוכל דיין להיות בורר לאחר קבלת אישורו של נשיא בית-הדין הרבני הגדול".

נשיא בית-הדין הרבני הגדול כתב ליועץ המשפטי לממשלה ביום י"ג בטבת התש"ס (22.12.99), כי בבואו לשקול האם עניין מסוים הוא בעל אופי ציבורי, יתייעץ על כך עם היועץ המשפטי לממשלה.